

PREGOVOR

*Dok ne proširi svoj krug suosjećanja na sva
živa bića, čovjek neće pronaći mir.*

Albert Schweitzer (1875. – 1965.),
dobitnik Nobelove nagrade za mir 1952. godine

Izbor Baracka Obame za predsjednika Sjedinjenih Američkih Država 2008. godine već je uzrokovao dramatične promjene u toj zemlji i čitavom svijetu. No, najvažnija stvar koju je Obama donio, nije promjena politike nego svjetonazora. Jer naša djela, naši zakoni i naše ponašanje nisu ono što uništava svijet i dovodi naše živote i društvo u opasnost, nego *razmišljanje* koje je dovelo do njih.

Razmišljanje je oruđe koje strahovito povećava malu fizičku moć ljudi, a ta moć se može koristiti i za dobro i za loše.

U ožujku 1978. godine upoznao sam čovjeka koji je narednih 30 godina bio veliki čimbenik i uzor u mojem životu. (O njemu sam napisao knjigu *Prorokov put.*) Gottfried Mueller je tada bio u svojim šezdesetim godinama života. Vodio je međunarodno poznatu organizaciju za borbu protiv gladi sa središtem u Njemačkoj. No, osobno je bio opsjednut bliskom budućnošću, jer je vidio kako nam se približava poput brzog vlaka.

Sjedili smo u Stadtsteinachu u Njemačkoj, u gostinjskoj kući njegove organizacije Salem. Pili smo organsko crno vino. On je na stol stavio komad papira i olovkom brzo nacrtao slovo L – okomitu i vodoravnu liniju koje su bile dugačke po deset centimetara.

“Pogledaj broj ljudi na Zemlji”, rekao je. Počeo je vući crtu iz ishodišta. “Stotinama tisuća godina bili smo prilično malobrojni.” Crta se kretala nekoliko centimetara prema naprijed, slijeva nadesno. “A onda smo počeli rasti. Godine 1800. dosegнули smo jednu milijardu. Godine 1930. dvije milijarde.” Crta se pretvorila u uzlaznu krivulju. “Tri milijarde 1960. godine. Četiri milijarde 1974. godine. A kažu da će nas 1987. godine biti pet milijardi!” Crta se naglo dizala pri rubu stranice.

“Sada”, rekao je, crtajući još jedan L, “pogledajmo sve ostalo. Siromaštvo.” Uzlazna crta. “Bolesti.” Još jedna uzlazna crta. “Smrt šuma i većine životinja koje žive u njima.” Još jedna. “Zagađenje.” Još jedna uzlazna krivulja.

Nastavio je nabrajati još desetak nevolja čovječanstva, od nasilja do kriminala, do potrošnje hrane i vode.

“Ako pogledaš ovu krivulju,” rekao je, “znaš da si u nevolji. Svaka ta crta mora doći do praga. Na vrhu toga praga dolazi ili preobrazba ili katastrofa. Najčešće katastrofa. Ako ti i ja i drugi ne učinimo nešto glede toga, onda smo u nevolji. Čitav svijet je u nevolji.”

Bio je u pravu. Kada se danas prisjetim tog ožujskog dana u brdima šuma Frankenwald na sjeveru Bavorske, shvaćam da je čak i taj njegov stav bio suviše optimističan. On je mislio da će proći možda jedan ili dva naraštaja prije nego što kriza postane toliko velika da će dovesti do katastrofa biblijskih razmjera.

Međutim, 2008. godine u više od trideset država došlo je do nereda vezanih uz hranu. Iako je samo jedna multinacionalna kompanija, Exxon, 2007. godine imala dobit veću od četrdeset milijardi dolara, Svjetska banka je u srpnju 2008. godine molila G8, skupinu osam najbogatijih zemalja na svijetu, za tri i pol milijarde dolara kako bi se prehranili najsiromašniji. Naišla je na velik otpor. Na posljetku, vlade nisu rješenje u ovom vrlo novom svijetu; one su problem. Zar ne?

Svijet trenutno stoji na tri velika praga: okolišu koji uskoro više neće moći podržavati ljudski život; ekonomskom sustavu “slobodnog tržišta” kojim potpuno vlada i koji iskorištava 1% svjetskog stanovništva te koji se ruši svuda oko nas; eksploziji broja stanovnika na planetu, koja je od čovječanstva stvorila globalnu Petrijevu posudu u kojoj bi svakoga trenutka mogla započeti reakcija.

Do ove točke dovele su nas četiri pogriješke. Ako ih ne prepoznamo, samo ćemo brže doći do točke kada ćemo s ta tri praga pasti u katastrofu. Sve te četiri točke potječu iz naše kulture, našeg načina razmišljanja, našeg svjetonazora te priča koje si pričamo o tome tko smo i zašto smo ovdje.

Prva pogriješka je stav da smo odvojeni od prirode. Naše religije nam govore da nas je stvorilo natprirodno vanzemaljsko biće koje nije s ovog planeta. Ono nas je odijelilo od svih ostalih oblika života. Mnogi ljudi – možda čak i većina od šest milijardi ljudi – čak niti ne vjeruju da smo životinje nego misle da smo posve jedinstveni oblik života.

Druga pogriješka je uvjerenje da je jedna apstrakcija – jedan ekonomski sustav – božanstven i odvojen od nas. Vjerujemo da to mitsko takozvano slobodno tržište

djeluje prema svojim vlastitim božanskim pravilima i da se vječno i posve samo uređuje. Ono je uvijek u pravu. Činjenica da 95 % bogatstva posjeduje 0.0001 % ljudi, jednostavno je prirodna činjenica – tako je uvijek bilo i uvijek će i biti. Vjerujemo da smo ovdje kako bismo služili ekonomiji te da ona nije ovdje da bi služila nama.

Treća pogriješka je stav da svijetom trebaju upravljati muškarci i da su žene njihovo vlasništvo. Iako nam se možda čini da su ženska prava zajamčena i da je društvo u razvijenim zemljama gotovo egalitarno, zapadnoeuropske države, Sjedinjene Američke Države i Australija zajedno čine samo četvrtinu svjetske populacije. U ruralnim dijelovima Indije muškarci i dalje spaljuju svoje žene jer im je to mnogo praktičnije od razvoda. U mnogim arapskim zemljama i širom Afrike i Južne Amerike žene često ubijaju pripadnici njihovih obitelji ako one “nanesu sramotu” obitelji u slučaju da ne pristanu na ugovoreni brak ili ako se otkrije da nisu djevice. Čak i u razvijenim zemljama žene i dalje nisu na vlasti u najvećim svjetskim ustanovama (poput Katoličke crkve).

To je jedna od naših najvećih pogriješaka, ne samo jer je taj stav nemoralan i jer se može opovrgnuti s biološkog stajališta nego i zato jer je njegova osnovna posljedica eksplozija populacije.

Četvrta pogriješka je stav da se na ljude najviše može utjecati pomoću straha, a ne pomoću ljubavi, suosjećanja i podrške. Čudimo se što Palestinci u Gazi glasaju za političku stranku koja ima dugačku povijest terorističke djelatnosti, ali posve smo slijepi na činjenicu da ta ista skupina hrani ljude, gradi bolnice i škole te isplaćuje mirovine i naknade udovicama. Mislimo da prijetnjama i bombama možemo natjerati druge ljude

da nas vole te da se ponašaju u skladu s *našim* interesima, usput zapostavljajući svoje vlastite. Naučili smo vjerovati da smo odvojeni od ostalog čovječanstva na planetu. No, nismo u pravu.

VELIKA PITANJA I VELIKA SLIKA

Civilizacije dolaze i odlaze, a one koje su davno otišle, nestale su jer su opljačkale narod, dopustile malim elitama da upravljaju ekonomijom i državom te živjele na neodrživ način. One koje su živjele stoljećima ili tisućljećima, naučile su čuvati svoj narod, trgovati i upravljati na načine koji nisu štetni te organizirati društvo i život na načine koji se mogu stoljećima ponavljati na istom mjestu i na isti način.

Ako ne usvojimo znanje ovih drugih, snaći će nas sudbina ovih prvih.

UVOD

DARFUR

*“Dođite do ruba”, rekao je. Oni su rekli:
“Bojimo se.” “Dođite do ruba”, on je rekao.
Oni su došli. On ih je gurnuo...
A oni su poletjeli.*

Guillaume Apollinaire (1880. – 1918.), francuski pjesnik

Rubni dijelovi su mjesto gdje se događaju najzanimljivije stvari. Biološki rubovi – od morskih obala do do rubova prašuma – su uvijek područja najveće biološke raznolikosti. Ljudski rubovi – od ratnih područja do znanosti – su mjesta na kojima nalazimo očigledne istine o tome gdje smo bili, gdje se nalazimo i kamo idemo.

Rubovi s kojima smo danas suočeni – pragovi – mogli bi utjecati na opstanak naše civilizacije, a možda i ljudske vrste. Da bih dobio uvid u pragove kojima se približavamo na globalnoj razini, posjetio sam društveni, ekološki i politički rub južnog Sudana na granici s Darfurom.

NA GRANICI S DARFUROM, SUDAN, 16. OŽUJKA 2008.

Kasno je prijepodne. Sjedim na prašnjavom podu i tipkam na stari džepni pisači stroj (Zaurus ZR5000). On radi na AA baterije jer je najbliža električna mreža udaljena više od 800 kilometara, kao i najbliža asfal-

tirana cesta i najbliža građevina izgrađena od nečeg što nije blato ili slama. Ovo je Gok Machar, u južnom Sudanu, samo nekoliko kilometara od granice s Darfuro. U tom selu je broj stanovnika porastao s osam tisuća na više od četrdeset pet tisuća ljudi jer izbjeglice bježe pred bombama i ubojstvima koja se događaju, dok ovo pišem, nekih osamdeset kilometara sjeveroistočno. Samo danas ujutro je stiglo oko tristo ljudi. Većina njih nema ništa osim odjeće koju nose na sebi. Mnogi od njih pričaju o rođacima koji su umrli putem dok su bježali ili prije nego što ih je UN doveo ovamo.

Kada smo prvi put stigli na afrički kontinent, po noći smo promatrali savanu ispred našega hotela u Nairobiju. To je bio doista zapanjujući prizor, koji sam gotovo zaboravio od mogega posljednjeg posjeta Keniji 1982. godine. Krajolik je ogroman, od horizonta do horizonta, kao u filmovima o ovim dijelovima Afrike.

Ovdje u južnom Sudanu zemlja je široka i ravna. Četrdeset pet tisuća ljudi koji me okružuju, dijeli samo jedan bunar s ručnom pumpom, i nikakvu drugu infrastrukturu. Bunar su prije deset godina iskopali Ujedinjeni narodi. Nema zgrada, cesta, septičkih jama ili kanalizacije, škola, klinika ili bolnica, dućana, pa čak niti skladišta – ničega. Većina ljudi živi na komadu crvenkaste prašnjave zemlje površine tri puta tri metra. Granice njihovih “domova” su označene s ono malo stvari koje imaju. Spavaju na zemlji ili prnjama. Nekoliko sretnika spava na ceradama sa šatora prethodnih humanitarnih misija. Žene su mršave poput štapova, a djeci su trbusi otečeni zbog gladi. Žena i djece ima više od muškaraca, čije su vršnjake ubile postrojbe Janjaweed ili su odvedeni na sjever kao robovi.

Zrak je toliko vruć i suh da se ne mogu osjetiti niti tjelesni mirisi. U mojim nosnicama se stvorila kora od prašine.

Na zemlji nema nikakve vegetacije, osim pokojeg velikog drveta s korijenjem koje je dovoljno duboko da dosegne vodu koja se nalazi na dubini od petnaest metara. Oko nas se kreću vihori prašine koji nastaju ni iz čega. Zrak je toliko vruć i suh da se osjećamo kao da nas je netko zamotao u staklenu vunu i bacio nas u peć.

Jedan nam je humanitarni radnik, kojeg smo sreli putem i koji je odlazio iz Darfura, rekao: "Ako postoji pakao, onda izgleda kao Darfur."

Budući da je ovo zajednica izbjeglica, sve je puno bolesti. Izbjeglice sa sobom donose bolesti, ali su i najranjivije stanovništvo zbog neishranjenosti, nepostojanja sanitarnih čvorova i zdravstvenih ustanova te zato jer moraju putovati i živjeti u najgorim mogućim uvjetima. Ebola je prvi put otkrivena ovdje i u obližnjem Zairu. A tu je i Buruli ulkus, neizlječiva bolest koja izjeda meso i koju uzrokuje bakterija slična bakteriji gube; jučer sam vidio jedan slučaj kod djevojke koja je upravo stigla iz Darfura. Imala je rupu na obrazu koja je bila dugačka oko deset centimetara, široka pet centimetara i duboka dva centimetra, gotovo do kostiju.

Osamdeset posto svjetskih slučajeva zaraze gvinejskim crvom dogodi se ovdje u južnom Sudanu. Njegova jaja mikroskopske veličine nalaze se u crijevima sitnih, gotovo nevidljivih pješćanih buha, koje dolaze na hranu i vodu. Tri mjeseca nakon što osoba pojede zaraženu buhu, crvi izlaze iz svojih jaja. U narednih godinu dana gvinejski crvi rastu u ljudskom tijelu. Često kroz kožu izlaze na površinu. Nakon nekoliko mjeseci pojavljuju se u potpunosti te stvaraju čireve koji uzrokuju tešku bol. Lijek ne postoji.

Bolest spavanja, koju uzrokuje parazit Trypanosoma koji se prenosi ugrizom lokalnih buha, u nekim di-

jelovima južnog Sudana ubije više ljudi nego AIDS. To je također svjetsko središte onkocerkijaze, crva koji u tijelu naraste do dužine od pola metra i u deset godina, koliko mu treba da ubije ljudskog domaćina, u organima ostavi na tisuće jajašaca, koja postanu crvi. Ponekad manji crvi dođu i do rožnice te uzrokuju smetnje vida, zbog čega je ta bolest dobila ime riječna sljepoća.

Tu su također visceralna lišmenioza, tuberkuloza, lepra, žuta groznica, tropska groznica, različite bakterije i mikoplazme koje uzrokuju teške i smrtonosne oblike upale pluća (na ovom putu sam zaražen takvom bakterijom te sam se vratio kući teško bolestan), a mnogi, mnogi ljudi su u ovom selu zaraženi malarijom. (U južnom Sudanu je najčešći jedan težak i obično smrtonosan oblik, *P. falciparum*, koji je otporan na lijekove.)¹

Sve izbjeglice mogu ispričati stravične priče. Većini su njihova sela spaljena; neki ljudi su prostrijeljeni, pretučeni, probodeni nožem i/ili silovani (uključujući i mlade dječake). Mnogi su bili robovi te su pušteni tek kada su postali suviše hromi, bolesni ili stari da bi bili vrijedni svojim gospodarima. Žene i djevojčice imaju osobito stravične priče o tome kako su ih arapski muslimani sa sjevera skupno silovali s ciljem da zatrudne kako bi djevojčice imale "arapsku" djecu. Tako bi se uništila društvena/religijska/plemenska loza njihovih obitelji, a time i njihova kultura. (Mnoge od tih sudanskih žena izrazito tamne puti imale su malu djecu "arapskog izgleda".)

Sunce neumoljivo peče, a zrak je ustajao i težak. Po noći temperatura pada do 30° C. Nebo je veliko i široko, a mi smo toliko udaljeni od električnih svjetiljki, toliko odsječeni od ljudske pomoći i kontakta, da mi se čini kao da mogu prstima dotaknuti zvijezde Mliječne staze koje se prostiru od horizonta do horizonta.

Usprkos svemu tome, ljudski duh se nije slomio.

Oko mene se djeca igraju, žene kuhaju i pričaju, a muškarci međusobno pričaju nevjerojatne priče.

Svake noći se u različitim dijelovima sela čuju bubnjevi. Počinje glazba i pjevanje, ljudi plešu, pričaju i pjevaju. Mladi ljudi koketiraju, stariji tračaju, a djeca se igraju štapovima – uvijek štapovima jer ne postoje metali, plastika, kamenje, igračke, ali i zato jer se sa štapom može puno toga učiniti. (Štapovi su zapravo vrijedna roba; teško je pronaći drvo za ogrjev.)

Naše putovanje su organizirali i sponzorirali *Talkers Magazine* Michaela Harrisona i Talk Radio News Service Ellen Ratner, u suradnji sa švicarskom humanitarnom organizacijom Christian Solidarity International (CSI), koja već nekoliko godina djeluje u Darfuru. Južni Sudan je najnerazvijenije i najneplodnije mjesto na svijetu. Kada su se Britanci povukli 1956. godine, kao što je to Churchill učinio u Ugandi, oni su jednostavno iznenada otišli. Tako je na društvenoj i političkoj sceni nastao ogromni vakuum. Još važnije, budući da je čitava kolonijalna ekonomija služila za prijenos ruda i sirovina iz Sudana u Veliku Britaniju uz gotovo nikakvu naknadu, nastao je ogroman ekonomski vakuum.

Na sjeveru su bili Arapi svjetlije puti, koji su općenito preuzeli stav prvih Amerikanaca europskoga podrijetla: ti Afrikanci, vrlo tamne puti, sa svojim animističkim i plemenskim načinom života, sigurno su niži ljudi.

Iz stava o nadređenosti/podređenosti nastao je genocid. Arapska vlada na sjeveru Sudana – Khartoum je glavni i najveći grad – započela je tajni, ali ne i nevidljivi program istrjebljenja crnih Afrikanaca na jugu. To je počelo već nakon britanskog povlačenja, ali je zapravo uzelo maha 1972. godine, kada su razna ple-

mena središnjeg i južnog Sudana počela pružati otpor. Prozvali su ih pobunjenicima i teroristima, ali oni su se zapravo samo borili kako bi zaštitili svoje domove i svoj narod.

Na području čitavog Sudana 1980-ih godina pro-nađeni su izvori nafte i to osobito na jugu. Tako su se sukobi izrazito pojačali. Sjever više nije samo želio prisvojiti zemlju i otjerati Afrikance da bi stvorio arapsku državu, nego je želio i naftu. Nekoliko vojnih skupina se borilo protiv Sjevera, ali se Sudanska narodna vojska oslobođenja (SPLA) profilirala kao glavna vojska. Kada je na kraju 2005. godine potpisan mirovni sporazum, SPLA je držala vlast na jugu.

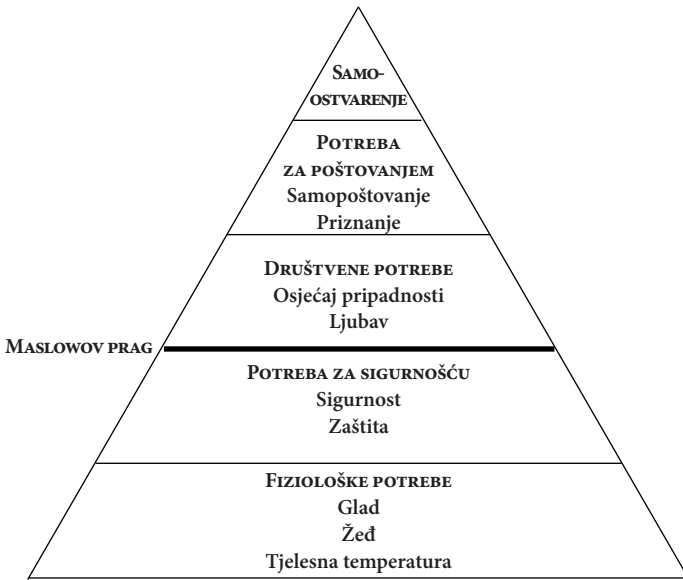
Također su dobili pravo na pola prihoda od nafte s juga zemlje (a ostatak je išao na sjever, koji je zadržao prava na 100% svojih prihoda od nafte), iako nije bilo pravoga knjigovodstva nad prihodima od nafte. Sjever je Jugu plaćao “na povjerenje”.

Povećani prihodi barem su privremeno omogućili stanovnicima određenih područja na jugu zemlje da se približe ili čak i prijeđu prag sigurnosti koji postoji u svakom društvu između onih koji mogu težiti višim kulturnim potrebama (obrazovanju, društvenim promjenama, znanstvenom razvoju) i onih koji svu svoju duhovnu i tjelesnu energiju troše samo kako bi preživjeli do sljedećeg dana.

Psiholog Abraham Maslow, osnivač škole humanističke psihologije, 1970-ih je rekao da postoji “hijerarhija ljudskih potreba”. Sigurnost je na samom dnu, odnosno ona zauzima najvažnije mjesto. Dok se penjemo piramidom potreba, slijede je društvene i obiteljske potrebe, zatim potrebe za odnosima, zatim intelektualne potrebe, pa samoostvarenje i duhovne potrebe.

Gdjegod se osoba nalazila u toj hijerarhiji, sve iznad toga joj je nevidljivo. Ako nastojite preživjeti kada na autocesti izgubite nadzor nad automobilom, ne mislite o prosvjetljenju ili, primjerice, o tome koji biste automobil željeli kupiti.

Za potrebe ove knjige stavio sam kritički prag u Maslowovu hijerarhiju. Zovem ga Maslowov prag. To je crta odmah iznad potrebe za sigurnošću i ispod svih ostalih potreba.

Budući da su stanovnici južnog Sudana u ovom trenutku toliko blizu tom pragu, uvijek je prisutna mogućnost izbijanja rata. Ponekad su uzrok nemiri zbog hrane kakvi su izbili i u Francuskoj prije revolucije 1789. godine, ponekad glad i panika zbog hiperinflacije poput one u Njemačkoj 1920-ih godina, ponekad glad poput one kojoj sam svjedočio u Ugandi 1980. godine nakon rata protiv Idi Amina, a ponekad situacije poput ove u Darfuru. Kada se ljudi nalaze ispod tog praga, to vrlo često izravno vodi do masovnih ubojstava koje zovemo rat.

Kriza koja pogađa ljude u Darfuru i južnom Sudanu – prag koji će odrediti njihov opstanak – je mikrokozmos problema s kojima se susrećemo na globalnoj razini. Ti problemi su dosezanje vrhunca proizvodnje nafte, oskudica resursa (osobito vode), eksplozija rasta svjetskog stanovništva te klimatske promjene. Zbog njih se ljudi u svijetu sve češće susreću s krizama poput onih u Darfuru i Sudanu.

Jedna od mojih osobnih želja na ovom putovanju bila je da pronađem kamenje s kojim bih izgradio mali oltar, pomazao ga uljem i nad njim pročitao devedeset prvi psalam. To je mali obred kojem me naučio moj mentor Gottfried Mueller.² Međutim, naišao sam na teškoću, a to je da tu nema kamenja.

Nikakvog.

Ova zemlja je toliko stara da se sve kamenje pretvorilo u prašinu. Ne mogu čak pronaći niti zrnca prašine koja bi bila velika poput običnog zrnca pijeska na plaži.

Ovo je, zajedno sa susjednim zemljama Kenijom i Tanzanijom, kolijevka čovječanstva. A po mnogo čemu i izgleda kao i prije 160.000 godina, kada se ovdje prvi put pojavio suvremeni čovjek.

Mala koliba u kojoj sjedim dok pišem ove riječi, sagrađena je od štapova. Glavni nosači su debeli oko osam centimetara, a oni koji se prostiru uz rub krova, široki su oko jedan centimetar. Povezani su konopom od slame. Zidovi su od pletene slame, a krov je od pletenog sijena.

Nigdje nema čavla. Niti cigle niti kamena. Iako je ta tehnologija iznimno korisna, ona vjerojatno postoji koliko i samo čovječanstvo.

Gunar, jedan od volontera CSI-a, mi je jučer rekao: “Ovdje nećeš pronaći kotač, osim ako je uvezen. Oni žive bez kotača! I nema kamenja. Ovo nije niti kameno doba. To su ljudi iz ‘glinenog doba.’”

“Zašto?” upitao sam ga. Ako je ovaj dio svijeta već stoljećima u doticaju s metalom i tehnologijom, zašto ovi ljudi i dalje žive kao u glineno doba?

To je jedno od doista velikih pitanja na koje Sudan mora odgovoriti dok zbog prihoda zemlja postaje bogatija i dok se razvijeni arapski sjever sve više sukobljava s plemenskim, crnim jugom iz glinenog doba.

To nije pitanje rase, kvocijenta inteligencije ili (kako neki rasisti često prigovaraju) “motivacije”. Neki od najvećih znanstvenika, inženjera i književnika potječu iz ovog dijela svijeta. Jedan od njih danas je predsjednik Sjedinjenih Američkih Država – a njegovi djed i baka živjeli su u kolibi poput ove, samo nekoliko stotina kilometara odatle, u ruralnom dijelu Kenije.

Umjesto toga, to je možda pitanje onoga što djeluje. Marshall Sahlín je skovao izraz “prvobitno društvo blagostanja” kako bi opisao ljude koji žive na plemenski način. Kada ljudi imaju dovoljno sredstava da dođu na vrh Maslowove hijerarhije, oni više nemaju puno posla. Prije otkrića nafte, prije rata i prije nego što su u ovo područje došli islamski i kršćanski misionari, zimske kiše su stvarale dovoljno hrane, drva i slame s kojima su ljudi mogli preživjeti ljetu. Nije bilo razloga za “rad”. No, nafta i “civilizacija” te religije koje su došle s njima, promijenile su društvo. Mnogi ljudi bili su prisiljeni na rad (osobito vezan uz proizvodnju i pronalazak hrane) kako bi drugi mogli sudjelovati u neproizvodnim društvenim funkcijama.

Antropolozi koriste pojam “društvenih poglavara”. On određuje broj ljudi u društvu koji ništa ne proiz-

vode. Na svakog svećenika, kralja, princa, ratnika ili direktora tvrtke – koji izravno ne proizvode hranu ili sklonište – prosječna osoba mora raditi razmjerno više kako bi stvorila hranu i sklonište za sve. U nekim od “razvijenih” zemalja samo 2 – 5% ljudi proizvodi svu hranu za sve. A poljoprivrednici jako naporno rade i koriste ogromnu količinu kalorija (uglavnom iz nafte: traktori, umjetna gnojiva, prijevoz) kako bi to učinili.

No, u društvu bez toliko društvenih poglavara, bez društvene klase koja ništa ne stvara, svaka obitelj stvara za sebe. Obitelji su u prošlosti u ovom dijelu svijeta taj posao mogle obaviti u samo nekoliko sati na dan (više tijekom kišne sezone, manje tijekom sušne sezone). Ostatak vremena ljudi su mogli slobodno pričati, igrati se ili jednostavno biti.

Prvobitni žitelji Sudana su na ovoj surovoj zemlji više od stotinu tisuća godina živjeli opušteno i jako jednostavno. Sušna sezona – ono što sada proživljavam – je razdoblje brutalne, nepopustljive vrućine i suše. Bez priprema čovjek tu umire nakon nekoliko dana. Kišna sezona donosi poplave i bolesti – od malarije do tifusa i žute groznice. Međutim, ljudi su tijekom desetaka tisuća godina živjeli u ravnoteži s ovim teškim kontinentom. To je osjetljiva ravnoteža, naravno, no kako možemo tvrditi da je to bolje ili gore od “civiliziranog” društva, s njegovim visokim stopama kriminala i besramnim zgrtanjem bogatstva koje postoji zajedno sa siromaštvom koje je toliko teško da roditelji nemaju vremena niti upoznati svoju djecu jer rade mnogo sati na dan samo da bi mogli kupiti hranu? A ako govorimo o današnjem životu u južnom Sudanu, iako ti ljudi uglavnom žive s tehnologijom starom nekoliko tisućljeća, važno je imati na umu da je njihovu tisućljetnu kulturu, koja im je omogućila preživljavanje, velikim dijelom uništilo nekoliko desetljeća kolonijalizacije.

Uzeo sam mali predah od pisanja. Ustao sam i protegnuo noge, a jedan mladić me je došao pozdraviti. Rekao je da se zove James i da pripada narodu Dinka. Njegovo prezime mi je bilo teško izgovoriti. Rekao bih da se piše Saliahtja. Rekao je da je to ime njegovog oca.

Upitao sam ga kako se zovu neke vrste drveća, a on je znao imena svih njih na jeziku naroda Dinka. Međutim, samo je za veliko drvo mahagonija, pod kojim je bio naš šator, znao engleski naziv.

Rekao je da organizacija Christian Solidarity International obavlja dobar posao zato jer daje pomoć pridošlim izbjeglicama. Međutim, lokalni stanovnici poput njega uglavnom se oslanjaju na UN-ov Svjetski program za hranu.

James je rođen i odrastao na tom području. Rekao mi je da je bio tamo kada su “arapski pljačkaši sa sjevera” došli 2003. godine, baš pred kraj rata. “Uzeli su sve”, rekao je. “Naše žito, našu zalihu hrane za tu godinu; uzeli su ga silom. Oružjem. Sve što su htjeli. Uzeli su sve.”

“Jesu li uzeli i ljude?” upitao sam.

Pogledao je prema dolje i tiho rekao: “Da. Da.” Zatim je smjesta promijenio temu rekavši mi ime još jednog drveta u daljini. Rekao mi je da je član Episkopalne crkve na čijem je zemljištu bio naš tabor.

Kasnije sam ga pitao kakav je život tu u selu. Rekao je da se stalno boje da će se Arapi vratiti. “Svaki dan provodimo u strahu”, rekao je.

Prije dolaska kršćanstva, islama, engleskog i arapskog jezika, pisma i “tehnologije” Jamesovi preci su osim naziva svih biljaka i drveća na tom području

znali i njihove “duhove”. Znali su koje biljke liječe koje bolesti. (Više od polovine lijekova koje danas koristimo u bolnicama, potječe od biljaka, a prvi su ih “otkrili” domoroci. Druga polovina lijekova je samo varijacija ovih prvih; primjerice, aspirin je sintetički stvoren oblik aktivnog sastojka kore bijele vrbe, a Valium i čitava ta skupina benzodiazepina, lijekova protiv tjeskobe i poremećaja spavanja, sintetički su stvoren oblik aktivnog sastojka korijena odoljena.)

Jamesovi preci *poznavali* su svijet u kojem su živjeli. To je bio jedini način na koji su mogli preživjeti.

Znali su, primjerice, da kora kininovca (ili njegove tamošnje vrste) sadrži prah koji ubija parazite, uključujući i plazmodij koji uzrokuje malariju. Iako danas poznajemo spojeve koji se nalaze u kori kininovca, Europljani su tek nakon nekoliko stotina godina od domorodačkih naroda naučili o svojstvima tog drveta.

Drvo koje je na jeziku Bakwer iz Kameruna poznato pod nazivom *Wontangue*, suvremena znanost poznaje pod nazivom *Prunus africana*. Ono suzbija dobroćudno povećanje prostate (bolest koja pogađa više od 80% muškaraca starijih od sedamdeset godina) učinkovitije od bilo kojeg farmaceutskog lijeka. *Kigelia africana*, ili *Woloulay* na jeziku Bakweri, učinkovit je lijek protiv malarije i ugriza zmijske. *Sterculia tragacantha*, ili *Ndototo* na jeziku Bakweri, ubija crve u tijelu, a to čini i *Wokaka*, u botanici poznata i kao *Khaya spp.*³

Ostale afričke biljke koje se danas koriste u proizvodnji lijekova koje možete pronaći u vašoj ljekarni, uključuju i *Hyoscyamus muticus*, *Urginea maritima*, *Colchicum autumnale*, *Senna alexandrina*, *Plantago afra*, *Juniperus communis*, *Anacyclus pyrethrum* i *Citrullus colocynthis*.⁴

No, James ne poznaje svojstva nijedne od tih biljaka. Dok se naša kultura kretala Afrikom u zadnjih pet stoljeća, baš kao što smo uzimali rude i biljke za vlastite potrebe, pa čak i ljude kao robove, tako smo uzeli i staro znanje. A vratili smo gotovo ništa: danas ljudi u južnom Sudanu žive u glinenom dobu. Oblici i vanjski izgled su očuvani, ali dragocjeno znanje i kultura koji su potrebni za preživljavanje i sreću, nestali su.

Kao što vam stanovnici New Orleansa mogu reći, izbjeglički logori su najgora mjesta na svijetu. Iako se u njima često mogu naći primjeri suosjećanja i darežljivosti (osobito među samim izbjeglicama), oni također nemaju osnovne potrepštine koje su neophodne u društvu i koje su u središtu svake kulture i civilizacije.

Jučer sam bio u izbjegličkom logoru koji je udaljen pola dana vožnje odavde. Tamo sam sjedio s Ellen Ratner dok je skupina djece nedaleko od nas promatrala kako njihovi roditelji primaju "Vreće nade" od CSI-a. Pred nama je stajao mali dječak, vjerojatno sedmogodišnjak. Promatrao je kako njegova majka prima vreću žita, a mi smo gledali njegovo tijelo i lice iz profila. Na njegovom desnom obrazu su bile tri ili četiri otvorene rane. To su zapravo bile samo ogrebotine, vjerojatno od trnovitoga grmlja, ali u svakoj rani su bile muhe. Bilo ih je barem dvadeset. Natjecale su se za prostor. Muha jede tako da isplazi svoj jezik koji je poput široke, plitke cjevčice i onda povraća sadržaj svojeg želuca na površinu onoga što "kuša". U tim sokovima se nalaze i jaja parazita, bakterije, virusi, protozoe i drugi uzročnici bolesti. Budući da iz želuca izlaze probavni sokovi, kada ih muha brzo ponovno usiše, ona unese dio hrane, ali dio putnika iz želuca muhe ostaje na površini. To je početak čireva i rana koje smo vidjeli na izbjeglicama kada smo tek

došli – jednoj djevojci i dječaku koji su imali ogromne rupe na nogama. Bez liječničke pomoći, prisutnost onih muha je znak da će taj maleni dječak vjerojatno umrijeti za nekoliko mjeseci. Na žalost, logor nema niti liječnika niti kliniku.

Ljudi koji žive u Darfuru i južnom Sudanu, daleko su ispod praga sigurnosti. Male promjene – obrok, boca s vodom, toaletni papir – znače ogromni pomak za kvalitetu njihovog života, ali i za njihovu sposobnost preživljavanja.

U određenom se smislu naše suvremeno potrošačko društvo temelji i na istini i na laži. Istina je da ako živite ispod Maslowovog praga sigurnosti, malo “stvari” može stvoriti ogromnu promjenu u vašem duševnom i emocionalnom stanju te može promijeniti kvalitetu vašeg života. Ako ste vani po noći, goli i prozebli, onda ste očajni. Ako vas netko uvede u kuću, da vam odjeću, deku, kamin pokraj kojeg možete sjesti, toplu hranu i udoban krevet, onda možete brzo prijeći iz “nesretnog” u “sretno” stanje.

Laž je u našem društvu poput pjeva sirena. Ako te stvari mogu stvoriti toliko sreće, govori laž, onda od deset puta više tih stvari možete biti deset puta sretniji. Od sto puta više tih stvari bit ćete sto puta sretniji. Od tisuću puta više tih stvari bit ćete tisuću puta sretniji. A iz toga slijedi da Bill Gates živi u stanju neprestanog blaženstva!

U Darfuru možemo uočiti pogrješku u suvremenom načinu razmišljanja. Pogrješku potrošačkog društva koje više cijeni stvari od drugih ljudi, kultura i okoliša te je spremno da podjarmi, opljačka i onda napusti drugi narod. Pogrješku komunističkog/kapitalističkog društva koje daje podršku narodu koji

čini genocid samo zato jer od tog naroda može dobiti naftu. Pogriješku suvremenog islama koji nije naučio iz pogriješaka kršćanstva i koji vjeruje da su ljudi neislamske vjere manje vrijedni te ih želi preobratiti, umjesto da pokaže poštovanje prema drugim kulturama, narodima i vlasništvu.

Budući da veliki dio našeg svijeta pada ispod Maslowovog praga, danas više od tri milijarde od sedam milijardi ljudi u svijetu nema stalni pristup čistoj vodi, zdravstvenim uslugama i hrani, a planet se sve više pretvara u pustinju. U Darfuru možemo vidjeti možebitnu budućnost ostatka svijeta, ali i potvrdu ideje da trebamo poduzeti nešto što je izvedivo, nešto što nam je u genima. Možemo podići ostale iznad praga i suočiti se s nadolazećom ekološkom i ekonomskom olujom ovog stoljeća. Međutim, to zahtijeva cjelovit pristup koji uključuje područje okoliša, trgovine, kontrole rasta broja stanovnika, politike, prava žena i veliku promjenu stava o obnovljivim izvorima energije.

To su naši pragovi – mi moramo odlučiti hoćemo li kročiti u nov način razumijevanja svijeta ili ćemo propasti kao i mnoge druge kulture do sada.